

Юлія Базан,
аспірантка кафедри всесвітньої історії
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
Кропивницький, Україна

Yuliia Bazan,
Postgraduate Student,
Department of World History,
Volodymyr Vynnychenko Central
Ukrainian State Pedagogical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

e-mail: yulia962018@gmail.com. Тел. 068-799-19-81
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0989-0842>

УДК 94 (581) «1980/1981»: 94(47+57): 327.56
DOI: 10.28925/2524-0757.2021.14

Проекти дипломатичного врегулювання «афганського питання» (1980–1981)

У статті проаналізовано проекти дипломатичного врегулювання «афганського питання», які пропонувалися до початку Женевських переговорів під егідою ООН. Особливу увагу приділено висвітленню планів, запропонованих деякими з постійних країн-членів РБ ООН (США, Велика Британія, Франція), ЄЕС і Пакистаном. Встановлено, що головною причиною затягування переговорного процесу було дотримання кремлівським керівництвом силової лінії поведінки щодо Афганістану й перенесення всієї відповідальності за афганську кризу на своїх ідеологічних супротивників у «холодній війні».

Ключові слова: радянська інтервенція, ООН, Демократична Республіка Афганістан, Франція, Велика Британія, Пакистан, США.

Diplomatic Settlement Projects of the “Afghan Issue” (1980–1981)

The Soviet war in Afghanistan lasted for over nine years, from December 1979 to February 1989. The Afghan conflict became the largest military campaign of the Cold War. The continuing war in Afghanistan actually began to threaten peace and stability not only in Central Asia but in the whole world. It became a dead end for the occupiers, too. The international community perceived Soviet aggression as a significant threat to international peace and security. In the early 1980s the search for a diplomatic settlement to the situation around Afghanistan began.

The purpose of the article is to investigate the ways of diplomatic settlement of the “Afghan issue” in 1980 — 1981 (before the Geneva Peace Talks) on the basis of official documents of the United Nations and the US National Security Archive.

At the core of the research methodology there are typological, comparative and problem-chronological methods.

In 1980–1981 a number of countries and international organizations initiated projects for a diplomatic settlement of the Afghan conflict. These countries were the following: the United States, Great Britain, France, Pakistan and others. The United Kingdom proposed a two-stage international conference to discuss the ending of foreign interference in Afghanistan and withdrawing foreign troops. According to the plan proposed by Pakistan, Soviet troops were to leave the DRA and be replaced by “international peacekeepers”. Valéry Giscard d’Estaing (the President of France) proposed to convene an international conference with the participation of countries suspected of interfering in the internal affairs of the DRA in order to develop commitments on non-interference and refusal to supply weapons to Afghanistan. These projects were rejected by the USSR and the DRA. They argued that the official government of Afghanistan had not been invited to the proposed international conferences. The world community did not recognize the official government of Afghanistan. The authority of the USSR in the international arena fell significantly.

Thus, the main reason for the delay in the negotiation process was the Soviet leadership's adherence to the force line of conduct in relation to Afghanistan and the transfer of all responsibility for the Afghan crisis to its ideological opponents in the Cold War.

Key words: Soviet intervention, United Nations, Democratic Republic of Afghanistan, France, United Kingdom, Pakistan, USA.

Війна в Афганістані, що тривала з 25 грудня 1979 р. до 15 лютого 1989 р., стала найбільш масштабною військовою кампанією «холодної війни», останнім і найдовшим збройним конфліктом за всю історію СРСР. Ці події значно підірвали престиж Радянського Союзу на міжнародній арені та прискорили його розпад. Для першої половини 1980-х років було характерне повне замовчування участі радянських військ у бойових діях, спотворення та перекручування фактів. Починаючи з 1985 р. спостерігалось часткове й дозоване висвітлення подій. Лише в останні роки існування СРСР розпочалося наукове вивчення афганської проблеми.

Нині чимало аспектів афганської війни потребує більш повного висвітлення та об'єктивного аналізу. Проблема, з якою стикнувся Афганістан у 1980-х роках, знайшла відображення у сьогоденні України, проти якої уже сім років триває збройна агресія з боку Російської Федерації. Саме тому аналіз процесу дипломатичного врегулювання афганського конфлікту є цілком на часі та потребує особливої уваги дослідника.

Інтерес науковців до різних проблем, пов'язаних з радянською інтервенцією до Демократичної Республіки Афганістан, постійно зростає. Це засвідчує широка історіографічна база. Найбільш повний її огляд здійснив Анатолій Костиря (2009). У 1988 р. вийшла друком монографія провідного дослідника радянсько-афганських відносин Леоніда Теплінського (1988), у якій вміщено перелік пропозицій низки країн щодо врегулювання ситуації навколо Афганістану. Український сходознавець Михайло Слінкін (2002) висвітлив історико-політичний аспект проблеми напередодні Женевських переговорів і проаналізував їх хід. Російський історик Василь Христофоров (2008) розглянув плани деяких країн і міжнародних організацій щодо шляхів дипломатичного розв'язання «афганського питання». Володимир Москаленко (2003) розкрив позицію Пакистану щодо врегулювання афганської проблеми. Окремих аспектів афганської кризи торкнувся британський історик Artemy Kalinovsky (2009). У вітчизняній історіографії розгляд проєктів дипломатичного врегулювання «афганського питання» у 1980–1981 рр. не став предметом цілеспрямованого дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні шляхів дипломатичного врегулювання «афганського питання» у 1980–1981 рр.

Наприкінці грудня 1979 р. СРСР здійснив інтервенцію до Демократичної Республіки Афганістан. Факт окупації нейтральної держави, одного з учасників Руху неприєднання, викликав жорстку й категоричну реакцію світової спільноти. Уже на початку 1980-го року розпочалися пошуки шляхів політичного врегулювання ситуації навколо Афганістану. Активну роль у цьому процесі намагався відігравати британський уряд. 15 січня 1980 р. на сесії Ради міністрів Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) у Римі міністр закордонних справ Великої Британії Пітер Карінгтон запропонував план політичного врегулювання «афганського питання», що став відомим під назвою «план Карінгтона». Він полягав у перетворенні Афганістану на нейтральну державу («план нейтралізації Афганістану»). Згідно з «планом Карінгтона», дипломатичне врегулювання пропонувалося реалізувати в два етапи:

— на першому пропонувалося скликати міжнародну конференцію за участю ООН, ОІК, Індії, Ірану і Пакистану, на якій обговорити питання припинення втручання у внутрішні справи Афганістану і виведення іноземних військ;

— на другому передбачалося залучити до процесу врегулювання представників афганського народу й обговорити план внутрішнього врегулювання становища в країні, гарантувати майбутнє Афганістану як незалежної і неприєднаної держави (Христофоров В. С., 2014. С. 120).

«План нейтралізації Афганістану» підтримали всі західноєвропейські країни, натомість міністерство закордонних справ СРСР й уряд ДРА відкинули його. Позиція Радянського Союзу ґрунтувалася на кількох підставах: по-перше, врегулювання неможливе, поки відбувається втручання ззовні у справи Афганістану; по-друге, під представниками афганського народу в Західній Європі розуміли афганську опозицію, що для СРСР і офіційного Кабула було неприпустимо (Рабуш Т. В., 2020. С. 172). Афганський уряд розцінив ініціативу Великої Британії як пряме втручання у внутрішні справи незалежної країни, що могло б призвести до падіння режиму Народно-демократичної партії Афганістану (Теплінський Л. Б., 1988. С. 292). Зрештою позиція уряду Афганістану була цілком очевидною, адже ДРА не мала самостійної зовнішньої політики, а була повністю залежною від СРСР.

Одним із ініціаторів термінового скликання на початку січня 1980 р. Ради Безпеки ООН

для обговорення становища в Афганістані був Пакистан. Після перенесення «афганського питання» на Шосту надзвичайну спеціальну сесію Генеральної Асамблеї ООН постійний представник Пакистану в ООН Шахі у виступі на пленарному засіданні схарактеризував радянські дії в Афганістані як «...військову операцію та інтервенцію з боку могутнього сусіда у невелику беззахисну країну» (Sixth emergency special session..., 1980, p. 27).

27–29 січня 1980 р. з ініціативи Республіки Бангладеш та Пакистану в Ісламабаді була скликана надзвичайна сесія міністрів закордонних справ 36 країн-учасниць Організації Ісламська конференція (ОІК) (Москаленко В. Н., 2003. С. 2). Головним питанням порядку денного була ситуація в Афганістані. Президент Пакистану Мохаммад Зія уль-Хак у своїй промові заявив: «Вперше після Другої світової війни наддержавна спрямувала свої збройні сили до мусульманської країни, зробила її об'єктом своїх агресивних дій... Це дуже небезпечний прецедент. Якщо ми сьогодні дозволяємо атакувати маленький Афганістан, то завтра інша маленька країна може стати черговою жертвою... Нам слід на цій сесії не лише ухвалити резолюції, але й показати всьому світу, що ми не допустимо такого порушення міжнародного права» (Письмо Постоянного представителя Пакистана..., 1980. С. 1–8).

Врешті-решт була ухвалена підготовлена пакистанською делегацією резолюція, що засуджувала радянське вторгнення в Афганістан, вимагала виведення Обмеженого контингенту радянських військ (ОКРВ) із території ДРА й закликала країни-члени ОІК припинити дипломатичні відносини з Афганістаном аж до виведення радянських військ. Окрім того, сесія закликала мусульманські країни бойкотувати у липні 1980 р. Олімпійські ігри в Москві. Саме членство Афганістану в ОІК було призупинене (Москаленко В. Н., 2003. С. 3). Жорсткі міжнародні санкції, одним із основних ініціатором яких був Пакистан, зрештою зачіпали й інтереси Радянського Союзу та підривали його міжнародний авторитет (Ковальков О. Л., 2013. С. 63).

Слід підкреслити, що Пакистан став основним плацдармом збройного опору проти кабульського режиму й радянських військ, які його підтримували. Ісламабад надавав всебічну підтримку афганській опозиції. На території країни перебувало 3,5 млн афганських біженців, значна частина яких отримала політичний притулок. У Пешаварі розмістилася штаб квартира основних афганських опозиційних партій. Виникли десятки таборів підготовки афганських «борців за віру» (Ковальков О. Л., 2013. С. 63). Пропозиції Пакистану щодо врегулювання афганської кризи зводилися до спроб посадити за стіл переговорів саме опозиційних лідерів з метою

досягнення як попередньої умови виведення ОКРВ з Афганістану.

У березні 1980 р. М. Зія уль-Хак запропонував свій план «нейтралізації» Афганістану, який полягав у виведенні радянських військ і заміні їх «міжнародними силами миру», сформованими або виконавчими органами ОІК, або країнами Руху неприєднання, або ООН, а також створення уряду, «який відповідатиме волі афганського народу». Однак ці умови були неприйнятні для ДРА (Кулумбегов М. М., 2013. С. 51).

14 травня 1980 р. уряд Афганістану виступив із Заявою, в якій запропонував свій план політичного врегулювання. Слід зазначити, що він був розроблений у Кремлі, а уряд ДРА його лише озвучив.

Основні тези плану зводилися до такого:

— розпочати афгансько-іранські переговори, щоб розробити двосторонню угоду про розвиток дружніх відносин і всебічного взаємовигідного співробітництва між обома державами;

— провести афгансько-пакистанські переговори з метою укладання угоди про нормалізацію відносин на основі взаємної поваги суверенітету, добросусідства і невтручання у внутрішні справи одне одного;

— афгансько-іранські й афгансько-пакистанські угоди мають містити конкретні зобов'язання про недопущення збройної чи будь-якої іншої ворожої діяльності зі своєї території одне проти одного;

— уряд ДРА ладний сприяти вільному поверненню на батьківщину афганців, які з тих чи тих причин перебувають на території сусідніх держав. Всім репатріантам буде гарантовано повну свободу й недоторканість, вибір місця проживання і сфери діяльності;

— переговори з Пакистаном та Іраном мають розпочатися без будь-яких попередніх умов, а їх проведення не повинно супроводжуватися продовженням ворожої діяльності проти ДРА;

— складовою частиною політичного врегулювання повинні стати відповідні гарантії з боку деяких держав, насамперед СРСР і США. Гарантії з боку США мають передбачати зобов'язання не вести ніякої підривної діяльності проти Афганістану, зокрема з території третіх країн;

— припинення і гарантоване непоновлення будь-яких форм зовнішнього втручання у внутрішні справи ДРА дало б змогу розв'язати питання про виведення з її території ОКРВ;

— у процесі політичного врегулювання мала враховуватися ситуація, що склалася в районі Індійського океану і Перської затоки, а також військово-політична діяльність держав, що не належать до цього регіону. ДРА заявляла про схвалення пропозиції щодо перетворення цього регіону на зону миру, щодо ліквідації там іноземних військових баз і здійснення інших заходів, спрямованих

на зменшення напруженості та зміцнення безпеки (Заявление правительства ДРА, 1980. С. 5).

З травня 1980 р. до кінця липня 1981 р. афганська сторона принаймні шість разів зверталася на різних рівнях до Пакистану й Ірану з пропозиціями розпочати прямі двосторонні переговори (Слинкин М. Ф., 2002. С. 113). Однак ці країни наголосили, що готові сісти за стіл переговорів лише після виведення ОКРВ із Афганістану. Натомість у Заяві афганського уряду йшлося, що радянські війська будуть виведені з території ДРА після припинення зовнішнього втручання та гарантій його непоновлення, закріплених домовленостями між Афганістаном, Пакистаном та Іраном.

Однією з держав, яка різко засудила дії СРСР у ДРА, стали США. Засоби масової інформації Штатів рясніли статтями та інформаційними повідомленнями, що розглядали тему радянського вторгнення в Афганістан. «Афганське питання» було ключовим на порядку денному засідання Ради національної безпеки США 2 січня 1980 р. Саме тоді був ухвалений Меморандум, що містив основні напрями політики США у зв'язку із подіями в ДРА (Позиция руководства США..., 1997. С. 136). Було ухвалено рішення про скорочення радянської дипломатичної місії в США; скорочення американського експорту до СРСР і радянського імпорту до Сполучених Штатів. Щодо ДРА, то в документі йшлося про необхідність обмеження офіційних контактів з новим кабульським урядом (Ковальков О. Л., 2013. С. 62).

Про згортання двосторонніх культурних, науково-технічних і економічних зв'язків йшлося й у виступі Джиммі Картера на американському телебаченні 4 січня 1980 р. У відповідь на це 7 січня 1980 р. ТАРС зробило відповідну Заяву, що звинувачувала США у згортанні розрядки, започаткуванні нового етапу «холодної війни» та втручанні у внутрішні справи ДРА (Заявления ТАСС..., 1980. С. 3–4).

У цілому США всіляко поширювали тезу про незацікавленість СРСР у врегулюванні афганської кризи й звертали увагу на те, що перебування радянських військ в Афганістані є джерелом напруженості в регіоні (Рабуш Т. В., 2017. С. 30). Також Штати надавали всебічну допомогу афганській опозиції. На початку 1980 р. США розробили «Програму прихованих дій» з бюджетом в 30 млн дол., яка передбачала надання афганським повстанцям зброї радянського виробництва (Ковальков О. Л., 2020. С. 163).

Слід зазначити, що підтримка США афганської опозиції у СРСР перебільшувалася та використовувалася як привід для обґрунтування радянської інтервенції. Обсяги військової допомоги та якість озброєння не могли суттєво вплинути на хід афганської війни. Втім, у радянській пропаганді Вашингтон визначався лише

як «оплот світового імперіалізму». Позиція офіційного Кабула мало чим різнилася від радянської (Ковальков О. Л., 2020. С. 173).

Ще однією країною, яка гостро засудила радянську інтервенцію, була Франція. 28 січня 1981 р. президент цієї країни Валері Жискара д'Естен запропонував план політичного врегулювання афганської кризи (Христофоров В. С., 2008. С. 26). Він полягав у скликанні міжнародної конференції за участі «всіх країн, які справедливо або несправедливо, звинувачені або підозрюються у втручанні в афганські внутрішні справи» (Теплинский Л. Б., 1988. С. 295). Можливими учасниками конференції, на думку В. Жискара д'Естена, мали стати СРСР, США, Франція, Великобританія, Китай, Пакистан, Іран та Індія. Він пропонував також запросити на конференцію країни-учасниці Організації Ісламська конференція. Конференція, за ідеєю президента Франції, мала б завершитися домовленостями про виведення іноземних військ з території ДРА й відмовою від поставок зброї до цієї країни. План В. Жискара д'Естена не передбачав участі у запропонованій міжнародній конференції уряду ДРА. Саме тому СРСР і Афганістан відкинули його.

30 червня 1981 р. Європейське Економічне Співтовариство оприлюднило Заяву, що містила пропозиції щодо політичного врегулювання ситуації в Афганістані (Заявления Европейского совета по Афганистану от 30 июня 1981 г.). Текст пропозицій був складений на основі декларацій Європейської ради від 13 червня 1980 р. у Венеції і від 24 березня 1981 р. у Маастрихті, а також «афганських» резолюцій ООН і ОІК. Заява Європейської ради у Маастрихті засуджувала радянську інтервенцію та наголошувала на необхідності врегулювання афганської проблеми (Письмо Постоянного представителя Нидерландов при ООН от 26 марта 1981 г.).

За пропозиціями ЄЕС, пропонувалося у жовтні–листопаді 1981 р. провести двоетапну міжнародну конференцію для врегулювання проблем, пов'язаних з Афганістаном (Христофоров В. С., 2008. С. 27). На першому етапі було запропоновано виробити міжнародні домовленості щодо припинення втручання ззовні та недопущення його в майбутньому. Для участі в першому етапі пропонувалося залучити постійних членів Ради Безпеки ООН, Пакистан, Іран, Індію, Генерального секретаря ООН та Генерального секретаря ОІК. На другому етапі роботи конференції, куди були б запрошені всі учасники першого етапу і представники афганського народу, передбачалося досягти угоди щодо втілення в життя міжнародних домовленостей, розроблених на першому етапі. У СРСР цей план також не знайшов схвалення. Як і раніше, радянське керівництво звинуватило західні країни у намаганні розглянути ситуацію в ДРА без участі афганського уряду.

Як-от, міністр закордонних справ СРСР Андрій Громико під час виступу на XXXVI сесії Генеральної Асамблеї ООН 22 вересня 1981 р. наголосив, що ситуація навколо Демократичної Республіки Афганістан, проти якої ведеться неоголошена війна, потребує політичного врегулювання. За його словами, провідну роль у цьому відіграють Сполучені Штати й КНР, а Пакистан, чия територія є головним плацдармом збройних вторгнень, фактично ухиляється від переговорів з ДРА. «Останнім часом ведуться розмови навколо пропозиції деяких західних країн скликати міжнародну конференцію щодо Афганістану. Але ось що кидається в очі: конференція ж по Афганістану, а про головну зацікавлену сторону — Демократичну Республіку Афганістан «забули» (Выступление главы делегации СССР..., 1982. С. 117).

За словами міністра закордонних справ Радянського Союзу, «політичне врегулювання повинно забезпечити припинення і непоновлення збройного та іншого втручання у справи Афганістану». Досягнення такого врегулювання, включно з виробленням надійних міжнародних гарантій, дало б змогу встановити за згодою між афганською і радянською сторонами «порядок і терміни виведення Обмеженого контингенту радянських військ із Афганістану» (Там само).

Уряд ДРА, природно, пристав до пропозиції СРСР щодо плану ЄЕС. Про це йшлося у листі постійного представника Афганістану при ООН М. Фаріда Заріфа до Генерального секретаря ООН від 13 листопада 1981 р. Насамперед він наголосив, що уряд ДРА не отримував жодних пропозицій від ЄЕС щодо пропонованої конференції, а інформацію про неї він дізнався «із повідомлень інформаційних агентств та газет» (Письмо Постоянного представителя Афганистана..., 1981. С. 1). Далі зазначалося, що пропоноване скликання двоетапної конференції по Афганістану має на меті забезпечити припинення втручання ззовні та створити гарантії щодо запобігання такого втручання в майбутньому. Однак запропоновані склад часників конференції та її порядок денний самі по собі є відкритим втручанням у внутрішні справи Афганістану.

М. Фарід Заріф підкреслив, що варто зупинитися на плані політичного врегулювання, запропонованому урядом ДРА 14 травня 1980 р. (13 травня 1981 р. знову підтверджений у заяві міністра закордонних справ ДРА). За його словами, єдиним правильним шляхом політичного врегулювання має стати припинення зовнішнього втручання. М. Фарід Заріф наполягав на тому, що це втручання з території Пакистану посилюється і стало офіційною політикою Сполучених Штатів та деяких інших держав. Наголошувалося, що Обмежений контингент радянських військ буде виведений з території ДРА лише за умови повного

припинення зовнішнього втручання (Письмо Постоянного представителя Афганистана..., 1981. С. 2).

Відповідно до пропозицій уряду ДРА, політичне врегулювання становища навколо Афганістану слід розпочати із прямих переговорів із урядами Пакистану та Ірану. 3 травня 1980 р. уряд ДРА шість разів пропонував Пакистану та Ірану сісти за стіл переговорів. Слід зазначити, що й Пакистан декілька разів висував ідею проведення зустрічі між представниками Афганістану й Пакистану. Однак, як наголосив постійний представник Афганістану при ООН, Пакистан раптово змінив свою позиції стосовно цього питання, очевидно, що «не без тиску ззовні» (Письмо Постоянного представителя Афганистана..., 1981. С. 3).

У травні 1981 р. «афганське питання» розглядалося на сесії Ради НАТО в Римі. 9 травня 1981 р. ТАРС оприлюднив заяву щодо рішень цієї сесії. У ній зазначалося: «...виходить, що США й НАТО за політичне врегулювання навколо Афганістану. Все навпаки! Там немає і не буде охочих шукати політичного врегулювання. Адже коли Пакистан нещодавно висловив необережне бажання піти на контакт з Афганістаном, саме США і деякі інші країни зробили все, щоб припинити таку можливість» (Заявление ТАСС..., 1981. С. 41–44). У заяві ТАРС наголошувалося, що НАТО не має права ставити під сумнів законність допомоги Радянському Союзу дружньому афганському народу у відбитті агресії ззовні. Питання присутності в Афганістані ОКРВ може бути вирішене лише в контексті врегулювання на основі пропозицій уряду ДРА.

Проблема політичного врегулювання ситуації в Афганістані не лише лунала з трибун міжнародних організацій, а й розглядалася в рамках двосторонніх зустрічей радянських політиків з представниками різних країн.

23–25 квітня 1980 р. А. Громико під час візиту до Франції зустрівся з міністром закордонних справ цієї країни Жан Франсуа-Понсе і президентом В. Жискара д'Естеном. «Міністри зосередили увагу на розгляді нинішнього стану міжнародних відносин. В цьому контексті кожна сторона висловила свої погляди щодо питання про Афганістан» (Совместное сообщение о визите..., 1981. С. 45–46).

6 лютого 1981 р. заступник міністра закордонних справ СРСР Георгій Корнієнко зустрівся з послом Канади Джоном Пірсом. Під час переговорів радянського політика запитали про ставлення до плану врегулювання «афганського питання», який запропонував президент Франції В. Жискара д'Естен. Той відповів, що керівництво Пакистану висловило готовність розпочати переговори з афганським керівництвом. «На жаль, західні країни, не кажучи про КНР,

докладають всіх зусиль для того, щоб зірвати це...» Г. Корнієнко вкотре наголосив, що конференція по Афганістану планується без участі афганського уряду (Запись бесіди з послом Канади..., 1981. С. 1–6).

20 березня 1981 р. А. Громико під час зустрічі з послом Франції Анрі Фроман-Мерисом у СРСР повідомив, що Радянський Союз підтримує необхідність політичного врегулювання афганської проблеми. «Ми вважаємо, що було б розумно, якби сусіди вступили між собою в двосторонній діалог: Афганістан — Пакистан, Афганістан — Іран. Але, мабуть, керівництво Пакистану й Ірану поки не дозріло до розуміння цього. Причиною він назвав сильний зовнішній вплив, який здійснюється на ці країни (Запись основного содержания бесіди А. А. Громико..., 1981. С. 1–7).

14 вересня 1981 р. відбулася зустріч у СРСР Г. Корнієнка з послом Франції А. Фроман-Мьорисом. У ході бесіди посол Франції згадав про план політичного врегулювання «афганського питання», запропонований ЄЕС. Він запитав у Г. Корнієнка, чи є щось спільне у плані з пропозиціями ДРА. На що той відповів: «За виключенням окремих загальних слів, таких як “Афганістан”, “невтручання”, ці пропозиції протилежні за своїм підходом» (Запись бесіди Г. М. Корнієнко..., 1981. С. 1–8).

Отже, на початку 1980 р. на різних майданчиках йшлося про необхідність дипломатичного врегулювання афганської проблеми. Низкою країн було запропоновано шляхи політичного розв'язання «афганського питання». Пропозиції Великої Британії зводилися до необхідності проведення двоетапної міжнародної конференції з метою обговорення питання щодо припинення зовнішнього втручання у внутрішні справи Афганістану й виведення іноземних військ. За планом «нейтралізації» Афганістану, запропонованим Пакистаном, радянські війська мали залишити територію ДРА й бути заміненими

«міжнародними силами миру». Президент Франції В. Жискара д'Естен запропонував скликати міжнародну конференцію за участю країн, що підозрюються у втручаннях у внутрішні справи ДРА, й країн-учасниць ОІК з метою вироблення зобов'язань про невторгання та відмову від поставок зброї до Афганістану. З пропозицією проведення двоетапної міжнародної конференції для врегулювання проблем, пов'язаних з Афганістаном, виступило ЄЕС у 1981 р.

Ці плани були відкинуті СРСР і ДРА. Як аргумент, вони підкреслювали, що врегулювання неможливе, поки відбувається втручання ззовні у внутрішні справи Афганістану. Крім того, запропоновані міжнародні конференції з «афганського питання» не передбачили участі у них афганського уряду. У ролі представників афганського народу виступала афганська опозиція, що було неприпустимо для офіційного Кабула. Натомість пропозицію уряду ДРА щодо необхідності проведення афгансько-пакистанських й афгансько-іранських переговорів ці країни відхилили, адже першочерговою умовою початку переговорів мало стати виведення радянських військ із Афганістану.

Таким чином, основною причиною затягування переговорного процесу було дотримання радянським керівництвом силової лінії поведінки щодо ДРА та перенесення всієї відповідальності за афганську кризу на своїх ідеологічних супротивників у «холодній війні». Після введення ОКРВ до Афганістану новий кабульський уряд був остаточно дискредитований не лише всередині країни, а й в очах усієї світової спільноти. Демократична Республіка Афганістан фактично опинилася в міжнародній ізоляції. Ситуація навколо Афганістану стала відображенням «холодної війни» та засвідчила її загострення. ДРА, як нейтральна держава та один із активних учасників Руху неприєднання, стала заручником міжблокового протистояння.

ЛІТЕРАТУРА

Выступление главы делегации СССР, члена Политбюро ЦК КПСС, министра иностранных дел СССР на XXXVI сессии Генеральной Ассамблеи ООН. *Внешняя политика Советского Союза и международные отношения. 1981 год*: сбор. документов / сост. И. А. Кирилин, Н. Ф. Потапова. Москва: Международные отношения, 1982. С. 107–119.

Запись бесіди Г. М. Корнієнко з послом Канади в СРСР Дж. Пирсоном 6 лютого 1981 року. *Архів національної безпеки США*. 18 лютого 1981 г. С. 1–6. URL: https://nsarchive.gwu.edu/rus/text_files/BrezhnevEpoch/1981.12.06%20Kornienko%20Conversation%20with%20Canadian%20Amb.%20Pearson.pdf (дата звернення: 02.02.2021).

Запись бесіди Г. М. Корнієнко з послом Франції в СРСР А. Фроман-Мерисом 14 лютого 1981 року. *Архів національної безпеки США*. 27 лютого 1981 г. С. 1–8. URL: https://nsarchive2.gwu.edu/rus/text_files/BrezhnevEpoch/1981.09.14%20Kornienko%20Conversation%20with%20French%20Ambassador.pdf (дата звернення: 01.02.2021).

- Запись основного содержания беседы А. А. Громыко с послом Франции в СССР А. Фроман-Мёрисом 20 марта 1981 года. *Архив национальной безопасности США*. 2 апреля 1981 г. С. 1–7. URL: https://nsarchive2.gwu.edu/rus/text_files/BrezhnevEpoch/1981.03.20%20Gromyko%20Conversation%20with%20French%20Ambassador.pdf (дата звернення: 04.02.2021).
- Заявления ТАСС по поводу решения Римской сессии Совета НАТО. *Внешняя политика Советского Союза и международные отношения*. 1981 год: сбор. документов / сост. И. А. Кирилин, Н. Ф. Потапова. Москва: Международные отношения, 1982. С. 41–44.
- Заявления правительства ДРА. *Правда*. 15 мая 1980 г. С. 5.
- Заявления ТАСС в связи с выступлением президента США. *Внешняя политика Советского Союза и международные отношения*. 1980 год: сбор. документов / сост. И. А. Кирилин, Н. Ф. Потапова. Москва: Международные отношения, 1981. С. 3–5.
- Ковальков О. Л. Підтримка афганського Руху Опору Адміністрацією Президента США Дж. Картера (1978–1980). *The Universe of History and Archeology*. 2020. № 1. С. 163–175. DOI: 10.15421/26200114.
- Ковальков О. Л. Реакція світової спільноти на радянське вторгнення до Афганістану. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Історичні науки*. 2013. Вип. 18. С. 59–67.
- Костыря А. А. Историография, источниковедение, библиография спецоперации СССР в Афганистане (1979–1989 гг.). Донецк: ООО «ИПП «Промінь», 2009. 600 с.
- Кулумбегов М. М. Проблемы афгано-пакистанских взаимоотношений в 1947–1989 гг. *Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К. Л. Хетагурова. Общественные науки*. 2013. № 4. С. 48–55.
- Москаленко В. Н. Афганская трагедия и Пакистан. *Азия и Африка сегодня*. 2003. № 11. С. 2–9.
- Письмо Постоянного представителя Афганистана при Организации Объединенных Наций от 12 ноября 1981 года на имя Генерального секретаря. № A/36/672. 13 ноября 1981 г. С. 1–3. URL: <https://undocs.org/ru/a/36/672> (дата звернення: 10.02.2021).
- Письмо Постоянного представителя Нидерландов при Организации Объединенных Наций от 26 марта 1981 года на имя Генерального секретаря. № A/36/153. 30 марта 1981 г. С. 1–2. URL: <https://undocs.org/ru/a/36/153> (дата звернення: 01.02.2021).
- Письмо Постоянного представителя Пакистана при Организации Объединенных Наций от 11 февраля 1980 года на имя Генерального секретаря. № A/35/109 (S/13810). 21 февраля 1980 г. С. 1. URL: <https://undocs.org/ru/a/35/109> (дата звернення: 12.02.2021).
- Позиция руководства США в связи с вводом советских войск в Афганистан в 1979 г. Предисловие Дж. Хершберга (США). *Новая и новейшая история*. 1997. № 3. С. 107–139.
- Рабуш Т. В. Дипломатическая позиция западноевропейских государств в отношении афганского вооруженного конфликта 1979–1989 годов. *Новая и новейшая история. Современная история*. 2020. № 6. С. 167–178. DOI: 10.31857/S013038640008953-6.
- Рабуш Т. В. Роль США и СССР в процессе урегулирования регионального вооруженного конфликта в Афганистане (1979–1989). *Вестник Северный (Арктич.) федер. ун-та имени М. В. Ломоносова. Гуманит. и соц. науки*. 2017. № 6. С. 27–36. DOI: 10.17238/issn2227-6564.2017.6.27.
- Слинкин М. Ф. Проблема урегулирования положения вокруг Афганистана (Историко-политический аспект). *Культура народов Причерноморья*. 2002. № 33. С. 111–131.
- Совместное сообщение о визите члена Политбюро ЦК КПСС, министра иностранных дел СССР во Францию. *Внешняя политика Советского Союза и международные отношения*. 1980 год: сбор. документов / сост. И. А. Кирилин, Н. Ф. Потапова. Москва: Международные отношения, 1981. С. 45–46.
- Текст заявления Европейского совета по Афганистану от 30 июня 1981 г. *Архив национальной безопасности США*. 6 июля 1981 г. С. 1–2. URL: https://nsarchive.gwu.edu/rus/text_files/BrezhnevEpoch/1981.06.30%20Council%20of%20Europe%20Statement%20on%20Afghanistan.pdf (дата звернення: 03.02.2021).
- Теплинский Л. Б. История советско-афганских отношений 1919–1987. Москва: Мысль, 1988. 340 с.
- Топорков В. М. Афганистан. Советский фактор в истоках кризиса. Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2014. 319 с.
- Христофоров В. С. Политическое урегулирование афганской проблемы в контексте международных отношений в 1980-е гг. *Вестник Российского государственного гуманитарного университета*. 2014. № 18. С. 116–125.
- Христофоров В. С. Трудный путь к Женевским соглашениям 1988 года по Афганистану. *Новая и новейшая история*. 2008. № 5. С. 23–48.
- Kalinovsky, Artemy Mikhail. A Long Goodbye: The politics and diplomacy of the Soviet withdrawal from Afghanistan, 1980–1992: PhD thesis / London School of Economics and Political Science. 2009. 303 p.
- UN. GA. Official Records. Sixth Emergency Special Session. 2nd plenary meeting, 11 January 1980. New York. P. 15–29.

REFERENCES

- Khristoforov, V. S. (2008). Trudnyi put k Zhenevskim soglashiuiam 1988 goda po Afganistanu. *Novaia i noveishaia istoriia*, 5, 23–48 [in Russian].
- Khristoforov, V. S. (2014). Politicheskoe uregulirovanie afganskoi problemy v kontekste mezhdunarodnykh otnoshenii v 1980-e gg. *Vestnik Rossiiskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta*, 18, 116–125 [in Russian].
- Kalinovsky, Artemy Mikhail. (2009). A Long Goodbye: The politics and diplomacy of the Soviet withdrawal from Afghanistan, 1980–1992. (*PhD thesis*), London [in English].
- Kostyrya, A. A. (2009). *Istoriografiia, istochnikovedenie, bibliografiia spetsoperatsii SSSR v Afganistane (1979–1989 gg.)*. Donetsk: OOO «IPP «Promin» [in Russian].
- Kovalkov, O. L. (2013). Reaktsiia svitovoi spilnoty na radianske vtorhnennia do Afhanistanu. *Naukovi zapysky KDPU im. V. Vynnychenka*, 18, 59–67 [in Ukrainian].
- Kovalkov, O. L. (2020). Pidtrymka afhanskoho Rukhu Oporu Administratsiiei Prezydenta SShA J. Carter (1978–1980). *The Universe of History and Archeology*, 1, 163–175 [in Ukrainian].
DOI: 10.15421/26200114
- Kulumbegov, M. M. (2013). Problemy afgano pakistanskikh vzaimootnoshenii v 1947–1989 gg. *Vestnik Severo Osetinskogo gosudarstvennogo universiteta im. K. L. Khetagurova. Obshchestvennye nauki*, 4, 48–55 [in Russian].
- Moskalenko, V. N. (2003). Afganskaia tragediia i Pakistan. *Asiia i Afrika segodnia*, 11, 2–9 [in Russian].
- Pismo Postoiannogo predstavitelia Afganistana pri Organizatsii Obiedinennykh Natsii ot 12 noiabria 1981 goda na imia Generalnogo sekretaria. [in Russian].
<https://undocs.org/ru/a/36/672>
- Pismo Postoiannogo predstavitelia Niderlandov pri Organizatsii Obiedinennykh Natsii ot 26 marta 1981 goda na imia Generalnogo sekretaria. [in Russian].
<https://undocs.org/ru/a/36/153>
- Pismo Postoiannogo predstavitelia Pakistanu pri Organizatsii Obiedinennykh Natsii ot 11 fevralia 1980 goda na imia Generalnogo sekretaria. [in Russian].
<https://undocs.org/ru/a/35/109>
- Pozitsiia rukovodstva SShA v sviazi s vvodom sovetских voisk v Afganistan v 1979 g. (1997). Predislovie Dzh. Khersherga (SShA). *Novaia i noveishaya istoriia*, 3, 107–139 [in Russian].
- Rabush, T. V. (2017). Rol SShA i SSSR v processe uregulirovaniia regionalnogo vooruzhennogo konflikta v Afganistane (1979–1989). *Vestn. Sev. (Arktich.) feder. un-ta. Gumanit. i sots. nauki*, 6, 27–36 [in Russian].
DOI: 10.17238/issn2227-6564.2017.6.27
- Rabush, T. V. (2020). Diplomaticheskaia pozitsiia zapadnoevropeiskikh gosudarstv v otnoshenii afganskogo vooruzhennogo konflikta 1979–1989 godov. *Novaia i noveishaya istoriia*, 6, 167–178 [in Russian].
DOI: 10.31857/S013038640008953-6
- Slinkin, M. F. (2002). Problema uregulirovaniia polozheniia vokrug Afganistana (Istoriko-politicheskii aspekt). *Kutura narodov Prichernomoria*, 33, 111–131 [in Russian].
- Sovmestnoie soobshchenie o vizite chlena Politbiuro TsK KPSS, ministra inostrannykh del SSSR vo Frantsiiu. (1981). In: *Vneshniaia politika Sovetskogo Soiuzu i mezhdunarodnyie otnosheniia, 1980*; Kirilin, I. A., Potapov, N. F. (Comps.). Moscow: Mezhdunarodnyie otnosheniia [in Russian].
- Tekst zaiavleniia Yevropeiskogo soveta po Afganistanu ot 30 iunია 1981 g. [in Russian].
https://nsarchive.gwu.edu/rus/text_files/BrezhnevEpoch/1981.06.30%20Council%20of%20Europe%20Statement%20on%20Afghanistan.pdf
- Teplinskii, L. B. (1988). *Istoriia sovet'sko afganskikh otnoshenii 1919–1987*. Moscow: Mysl [in Russian].
- Toporkov, V. M. (2014). *Afganistan. Sovetskii faktor v istokakh krizisa*. Cheboksary: TsNS «Interaktiv plius» [in Russian].
- Vystuplenie glavy delegatsii SSSR, chlena Politbiuro TsK KPSS, ministra inostrannykh del SSSR na XXXVI sessii Generalnoi Assamblei OON. (1982). In: *Vneshniaia politika Sovetskogo Soiuzu i mezhdunarodnyie otnosheniia, 1981*; Kirilin, I. A., Potapov, N. F. (Comps.). Moscow: Mezhdunarodnyie otnosheniia [in Russian].
- UN. GA. Official Records. Sixth Emergency Special Session. 5th plenary meeting. (1980). New York, January 11, 15–29 [in English].
- Zapis besedy G. M. Kornienko s poslom Frantsii v SSSR A. Froman Merisom 14 sentabria 1981 goda [in Russian].
https://nsarchive2.gwu.edu//rus/text_files/ BrezhnevEpoch/1981.09.14%20Kornienko%20Conversation%20with%20French%20Ambassador.pdf
- Zapis besedy G. M. Kornienko s poslom Kanady v SSSR Dzh. Pirsonom 6 fevralia 1981 goda [in Russian].

https://nsarchive.gwu.edu/rus/text_files/BrezhnevEpoch/1981.12.06%20Kornienko%20Conversation%20with%20Canadian%20Amb.%20Pearson.pdf
https://nsarchive.gwu.edu/rus/text_files/BrezhnevEpoch/1981.12.06%20Kornienko%20Conversation%20with%20Canadian%20Amb.%20Pearson.pdf
Zapis osnovnogo sodержaniia besedy A. A. Gromyko s poslom Frantsii v SSSR A. Froman Merisom 20 marta 1981 goda. [in Russian].
https://nsarchive2.gwu.edu//rus/text_files/BrezhnevEpoch/1981.03.20%20Gromyko%20Conversation%20with%20French%20Ambassador.pdf
Zaiyavleniia pravitelstva DRA. (1980). *Pravda*, 5 [in Russian].
Zaiavlenie TASS po povodu resheniia Rimskoi sessii Soveta NATO. (1982). In: *Vneshniaia politika Sovetskogo Soiuz a i mezhdunarodnyie otnosheniia, 1981*; Kirilin, I. A., Potapov, N. F. (Comps.). Moscow: Mezhdunarodnyie otnosheniia. [in Russian].
Zaiavleniia TASS v sviazi s vystupleniem prezidenta SShA (1981). In: *Vneshniaia politika Sovetskogo Soiuz a i mezhdunarodnyie otnosheniia, 1980*; Kirilin, I. A., Potapov, N. F. (Comps.). Moscow: Mezhdunarodnyie otnosheniia [in Russian].

Дата надходження статті до редакції: 20.03.2021.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)